Sociolingüística aplicada: les bases sociolingüístiques de la política lingüística a l'àrea catalana

Miquel Pueyo París
Elvira Riera Gil

PID_00194728

UOC
Universitat Oberta de Catalunya

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca

Índex

Introducció 5

Objectius 7

1. Conseqüències pràctiques de la primera sociolingüística: el variacionisme i els conceptes de contacte de llengües i canvi lingüístic 9

2. De la sociologia de la llengua a la sociologia del conflicte: les bases de les polítiques lingüístiques dels anys 80 i 90 12

3. Els conceptes de la psicologia social: intervenir en l'alternança de codi, un *leitmotiv* de les polítiques lingüístiques 16

4. Dels plantejaments de l'ecologia lingüística com a resposta a la gestió de la diversitat... a la diversitat de sociolingüístiques 19

5. El dret lingüístic i la teoria política 25

6. La perspectiva econòmica de la llengua 31

7. La demolingüística i la metodologia de l'anàlisi social: un exemple d'interacció entre la teoria i la pràctica 34

Resum 36

Exercicis d'autoavaluació 39

Solucionari 40

Glossari 41

Bibliografia 44

Introducció

En aquest mòdul analitzem les connexions que s'han produït a l'àrea lingüística catalana entre la sociolingüística –com a disciplina que ofereix un marc conceptual i metodològic per a interpretar la realitat i intervenir-hi– i la política i la planificació lingüístiques dels darrers trenta anys. Oferim, doncs, una perspectiva aplicada de la sociolingüística en un context concret, amb l'objectiu que els estudiants pugueu reflexionar al voltant de preguntes com ara les següents:

- La sociolingüística ens pot ajudar a explicar els èxits o fracassos de les polítiques lingüístiques?

- Quines eines ofereix la sociolingüística per guiar-ne la formulació, el seguiment i l'avaluació?

- En quina mesura es pot dir que les polítiques lingüístiques s'han deixat influir per conceptes sociolingüístics com *conflicte lingüístic*, *diglòssia*, *bilingüisme passiu*, *prestigi*, *normes*, *funcions i àmbits d'ús*, *sostenibilitat lingüística*, etc?

- Es pot dir, en sentit invers, que la política lingüística ha influït en la recerca i en la constitució del paradigma sociolingüístic?

Les polítiques lingüístiques, implícites o explícites, han existit des que hi ha formes d'organització política, i quan els governs han tingut recursos per exercir-les (un sistema educatiu, uns mitjans de comunicació, una estructura administrativa...) han esdevingut instruments poderosos al servei dels seus objectius. A Europa en tenim multitud d'exemples, des de l'expansió del llatí amb l'Imperi Romà fins a l'assimilacionisme lingüístic dels estats nació, amb França al capdavant –que, especialment des de la Revolució de 1789, va perseguir explícitament l'objectiu d'eliminar les *llengües regionals* per fer del francès l'única *llengua nacional* en nom de l'extensió de les llibertats polítiques. Com diversos teòrics han constatat des de final del segle XX, l'ideal polític liberal de la neutralitat no es pot aplicar en matèria lingüística: tots els governs fan polítiques lingüístiques que afecten les dimensions instrumental i simbòlica de les llengües. Només alguns, però, fan polítiques lingüístiques explícites i planificades, i si ens cenyim als darrers trenta anys podem dir que aquest és el cas –en diferents graus– dels governs de l'àrea lingüística catalana: Catalunya, les Illes Balears, el País Valencià, Andorra, la Catalunya del Nord, l'Alguer i fins i tot Aragó (Franja de Ponent).

Veurem com en aquest context efectivament la sociolingüística ha orientat la política i la planificació lingüístiques, especialment a Catalunya, i com alhora s'ha vist influïda per les polítiques lingüístiques.

Nota

Des dels inicis (1982), la Generalitat de Catalunya va encarregar la política lingüística a especialistes, la majoria provinents del camp de la filologia i l'ensenyament de la llengua. L'any 1987 va crear el cos de tècnics de planificació lingüística, l'accés al qual requereix amplis coneixements sociolingüístics. El contacte intens de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat amb els principals teòrics de la sociolingüística catalana –alguns dels quals hi han exercit importants responsabilitats– explica en gran part la innegable connexió entre aquesta disciplina i les polítiques aplicades a Catalunya fins ara. És significatiu, d'altra banda, que un dels òrgans troncals de la Direcció General fos l'Institut de Sociolingüística Catalana (1982-2005), que va exercir funcions de suplència acadèmica fins que la sociolingüística es va considerar prou desenvolupada en l'àmbit universitari. Aquest model basat en la rigorositat cientificotècnica ha estat seguit pels governs de les Illes Balears, Andorra, el País Valencià (amb moltes dificultats per la fractura entre el nivell tècnic i el polític) i, més recentment, per l'Ajuntament de l'Alguer.

L'anàlisi que proposem parteix dels conceptes de diferents àrees de la sociolingüística però, alhora, procura seguir un fil narratiu coherent amb l'evolució cronològica de la disciplina i de les polítiques lingüístiques aplicades pels diferents governs. El fil principal correspon a l'actuació de la Generalitat de Catalunya –que ha acostumat a exercir de referent per als governs dels altres territoris de llengua catalana– i es complementa amb referències a les polítiques dels altres governs quan ho hem considerat necessari.

Entenem la disciplina en sentit ampli i hi incloem tant el que hi aporta pròpiament el contacte entre la lingüística i la sociologia com el que hi aporten la psicologia, l'ecologia, la demografia, el dret, la teoria política o l'economia, entre d'altres.

Objectius

Un cop l'estudiant hagi llegit i entès els textos d'aquest mòdul podrà assolir els objectius següents:

1. Tenir una visió general de les influències mútues que s'han donat entre la sociolingüística i la política lingüística als territoris de llengua catalana des dels anys 80.

2. Adquirir consciència de l'enorme pes que han tingut en les polítiques lingüístiques conceptes com *normalització*, *substitució*, *conflicte* o *acomodació*, entre altres.

3. Saber quins elements teòrics s'han mantingut vigents des dels anys 80 i quins han evolucionat notablement o bé han quedat obsolets des de la perspectiva aplicada.

4. Adquirir una visió diacrònica d'alguns dels objectius i les actuacions principals de la política lingüística catalana dels darrers trenta anys.

5. Ser capaç de detectar relacions entre la formulació de determinats objectius de les polítiques lingüístiques i el marc teòric en què es fonamenten.

1. Conseqüències pràctiques de la primera sociolingüística: el variacionisme i els conceptes de contacte de llengües i canvi lingüístic

Durant els anys 80 del segle XX, dues de les prioritats en política lingüística són les següents:

- La fixació de la llengua estàndard i l'enriquiment del corpus perquè sigui perfectament adequat per als usos formals i tecnicocientífics.

- L'extensió del coneixement de la llengua, especialment entre la població adulta que no ha tingut ocasió d'aprendre-la en el sistema educatiu obligatori.

La perspectiva variacionista és fonamental en el primer cas. L'estandardització s'emprèn amb plena consciència de la variació diatòpica i diastràtica de la llengua, que es procura reflectir tant en la normativa lingüística com en l'ensenyament de la llengua, i fins i tot en el desenvolupament de la terminologia o del llenguatge administratiu. En els àmbits professionals, es procura parlar d'adequació més que no pas de correcció lingüística.

El Termcat

L'any 1985 es crea a Catalunya el centre de terminologia Termcat, que se situa entre els organismes més prestigiosos d'Europa en aquest àmbit. El Termcat té cura de reflectir la variació diatòpica en tots aquells camps en què és rellevant, com la flora o la fauna de l'àrea lingüística catalana. A les Illes Balears també es crea un gabinet de terminologia, vinculat a la Universitat de les Illes Balears, l'any 1991.

L'Institut d'Estudis Catalans treballa amb aquesta perspectiva en el nou *Diccionari de la llengua catalana* (1a edició de 1995 i 2a edició de 2007, també accessible en línia) i també en la nova *Gramàtica de la llengua catalana*, que es basa en un model composicional de la llengua i pretén donar compte tant de la varietat dialectològica com de la varietat de registres, amb un esforç especial pel que fa a la morfologia i la sintaxi.

Potser també caldria considerar un producte d'aquesta perspectiva variacionista la política lingüística "secessionista" de la Generalitat Valenciana, que proscriu l'ús de formes lingüístiques *massa catalanes* en els mitjans de comunicació propis i que, amb la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (2001), institucionalitza la censura de les formes que denoten *catalanitat* en qualsevol registre formal. En tot cas, es tracta més aviat d'una perspectiva que no es justifica tant des de la reflexió científica com des de l'especificitat del mapa polític del País Valencià i d'una situació conflictiva en què l'anticatalanisme, amb unes arrels explicitades ja fa prou temps per Joan Fuster, ha exercit un paper catalitzador força important.

Referència bibliogràfica

Susanna Pardines i NathalieTorres (2011). La política lingüística al País Valencià. Del conflicte a la gestió responsable. Barcelona: Fundació Nexe.

Pel que fa a l'extensió del coneixement de la llengua, a més de la influència del variacionisme cal destacar especialment la de les teories relacionades amb el contacte de llengües (Uriel Weinreich[1]) –sobretot la noció d'interferència lingüística– i la de l'enfocament comunicatiu (John J. Gumperz[2]). En efecte, un mètode d'aprenentatge innovador, el curs *Digui digui...* (1983) impulsat per la Generalitat de Catalunya, s'orienta a l'adquisició d'una competència comunicativa i no estrictament lingüística, i una de les estratègies pedagògiques que utilitza és el tractament de les interferències entre el català i el castellà.

(1)**Uriel Weinreich** (1953). *Languages in Contact. Findings and problems*. Nova York: Publications of the Linguistic Circle of New York [Reeditat per Mouton (The Hague) el 1963].

(2)**John J. Gumperz** (1982). "Discourse Strategies". *Studies in Interactional Sociolinguistics* (núm. 1). Cambridge: Cambridge University Press.

Nota

Aquesta estratègia es continua utilitzant en l'ensenyament i l'avaluació de llengües, amb les adaptacions necessàries a causa de l'increment del contacte de llengües en els darrers anys.

Així, per exemple, si fa uns anys un exercici de lèxic com emplenar el buit de la frase "M'agraden més les cloïsses que els ....." es plantejava amb les opcions "(músculs / musclos /muscles)" avui pot incorporar una nova opció "(/mussols)", perquè es preveu la interferència de l'anglès en determinats perfils d'aprenents.

Es tracta d'un exemple real de l'any 2011.

Podem afirmar, doncs, que el variacionisme, l'enfocament comunicatiu i el contacte de llengües són aportacions de la sociolingüística que han influït decisivament en les polítiques d'estandardització i d'ensenyament de la llengua catalana. I és més: que aquestes polítiques, alhora, han influït probablement en un canvi notable de les percepcions socials sobre el fet de parlar la *llengua amb variacions*, fins i tot amb accents o formes no necessàriament genuïns. Si als anys 80 del segle XX es tendia a menystenir socialment les persones que no parlaven un català correcte –o fins i tot diferent de la varietat central–, l'aportació realitzada per periodistes, actors i actrius o persones populars que s'expressen en baleàric o en lleidatà n'ha incrementat el prestigi i així mateix se sol valorar l'esforç de parlar català *amb accent* o interferències diverses d'altres llengües (el castellà, l'anglès, l'àrab, etc.). És cert que potser aquesta evolució no s'hauria produït sense la convivència amb la nova immigració deguda als canvis sociodemogràfics, però també és cert que difícilment s'hauria produït amb un model de llengua més monolític i amb escassa tolerància envers les variacions, com el francès.

Idees clau de la relació entre sociolingüística i política lingüística

- El variacionisme influeix decisivament en el model de llengua que es tria per a l'estandardització.

- L'enfocament comunicatiu i l'estudi del contacte de llengües, especialment de les interferències lingüístiques, influeixen decisivament en les metodologies que es trien per a l'ensenyament i l'aprenentatge de la llengua catalana.

2. De la sociologia de la llengua a la sociologia del conflicte: les bases de les polítiques lingüístiques dels anys 80 i 90

Conceptes com *substitució lingüística*, *normalització lingüística*, *distribució funcional* dels usos lingüístics (*àmbits* i *normes d'ús*), *conflicte lingüístic*, *diglòssia* o *prestigi* són a la base de la formulació teòrica de les polítiques de foment de la llengua catalana durant els anys 80 i 90 del segle XX. La intervenció en els usos i les ideologies lingüístiques es planteja fonamentalment en aquest marc teòric, àmpliament desenvolupat a l'àrea catalana per sociolingüistes com Lluís Vicent Aracil, Rafael Lluís Ninyoles (dos advocats valencians que beuen en l'obra de l'assagista Joan Fuster) o, a Catalunya, Antoni Maria Badia i Margarit (romanista reconegut) i Francesc Vallverdú (advocat inspirador de la política lingüística del PSUC).

Segons aquest model, el monolingüisme és l'estat normal d'una societat moderna i el bilingüisme és un estat transitori que sempre implica un conflicte amb dues úniques vies de solució: la substitució o la normalització de la llengua. Atès que el guany d'una llengua implica necessàriament el retrocés d'una altra, es treballa amb una certa idea –mai no prou explícita– de retorn a una etapa arcàdica, que no s'ubica clarament ni en el temps ni en l'espai, de monolingüisme català.

Les polítiques lingüístiques s'orienten de seguida a enfortir dos dels factors que aquest marc teòric considera claus: la consciència lingüística de la comunitat i la legislació.

Les primeres lleis específiques s'anomenen *de normalització lingüística* tant a Catalunya (1983) com a les Illes Balears (1986). Al País Valencià, on la llei s'aprova pocs mesos després que a Catalunya, s'anomena Llei d'ús i ensenyament del valencià (1983). Però noteu el discurs que s'utilitza en el preàmbul d'aquesta Llei:

> "Davant la situació diglòssica en què esta immersa la major part de la nostra població, conseqüent a la situació de sotmetiment del valencià mantinguda durant la història de quasi tres-cents anys, la Generalitat, com a subjecte fonamental en el procés de recuperació de la plena identitat del poble valencià, té el dret i el deure de retornar la nostra llengua a la categoria i el lloc que mereix, posant fi a la situació de deixadesa i deterioració en què es troba. La nostra irregular situació sociolingüística exigeix una actuació legal, que sense retard posa fi a la postració i propicia l'ús i l'ensenyament del valencià per tal d'assolir l'equiparació total amb el castellà."

Val a dir que la valenciana és l'única llei que parla de diglòssia i que evita el terme *normalització* (usa *recuperació*), però té en comú amb les altres dues un objectiu explícit: "l'equiparació total o la igualtat plena amb el castellà". Podem concloure, doncs, que les polítiques lingüístiques comencen amb una contradicció entre el marc teòric en què s'inspiren i la realitat sociopolítica en

què s'apliquen: entre un monolingüisme que teòricament és l'objectiu de la normalització i un bilingüisme (igualtat plena) que és l'objectiu més ambiciós permès pel marc jurídic definit en la Constitució espanyola de 1978.

Pel que fa a la intervenció en la consciència lingüística de la comunitat, és una necessitat que es té molt present i que a Catalunya impulsa la primera gran actuació de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat: la campanya "El català, cosa de tots" (1982), que és una de les primeres campanyes mediàtiques del govern català i, probablement, la primera campanya institucional de grans dimensions que emprèn un govern europeu per recuperar l'ús d'una llengua en situació similar[3]. Aina Moll, l'aleshores directora general de Política Lingüística, explica:

(3)Tant al Quebec com al País Basc, Galícia o la resta de l'àrea lingüística catalana aquesta estratègia de sensibilització es comença a aplicar més tard.

> "som el primer país del món que es planteja recuperar una llengua reprimida sense eliminar la imposada, pretenent que convisquin harmònicament."
>
> Departament de Cultura (1983)

El lema "El català, cosa de tots" vol transmetre la idea de propietat i responsabilitat i es planteja com a integrador i incontestable. I sempre va seguit del text "campanya per la normalització lingüística de Catalunya".

Al País Valencià la primera campanya, "Parlem valencià", es va iniciar el 1984, a Andorra el 1990 –amb el lema "Un sol idioma"–, i a les Illes Balears el 1991 –amb el lema "No et mosseguis la llengua, parla català".

Referència bibliogràfica

A la bibliografia trobareu els enllaços als webs.

Doncs bé, la idea que el procés de substitució lingüística es pot capgirar, unida a les estratègies de gestió del canvi que durant els anys 80 es comencen a aplicar en l'àmbit de la direcció d'empreses i la gestió pública, conflueixen en el marc teòric de la planificació lingüística. L'enfocament professional i especialitzat que adopten els organismes responsables de la política lingüística afavoreix que, tant a Catalunya com al País Valencià i les Illes Balears, es formin especialistes en planificació lingüística que en seran els responsables tècnics. A Catalunya, per exemple, a principi dels anys 90 es creen diverses xarxes de serveis lingüístics amb aquest perfil professional, tant als mateixos departaments de la Generalitat com a l'administració local (amb la creació del Consorci per a la Normalització Lingüística, l'any 1989) i a entitats com organitzacions empresarials i sindicals o col·legis professionals. A les Illes Balears l'any 1997 es crea el Consorci per al Foment de l'Ús del Català (COFUC) per coordinar les actuacions entre les administracions locals. Al País Valencià, tot i que les institucions manifesten la voluntat de crear una xarxa similar i que es contracten tècnics lingüístics, els intents de coordinació resulten infructuosos (Izquierdo, 2003).

L'enfocament de la planificació lingüística condueix a l'aprovació de plans d'actuació com el Pla triennal de la Generalitat Valenciana (1990) i el Pla general de normalització lingüística de la Generalitat de Catalunya (1995), que recull sistematitzadament més de 500 mesures per fomentar la llengua cata-

lana, coordinades en el nivell operatiu entre totes aquestes xarxes de serveis lingüístics. Més endavant, l'any 2001, el Govern Balear també aprovarà el Pla d'actuacions urgents en normalització lingüística a les Illes Balears.

La planificació lingüística està estretament relacionada amb el concepte de distribució funcional dels usos lingüístics, els àmbits i les normes d'ús i la idea que cal estendre l'ús d'una llengua en els àmbits que tenen prestigi, habitualment àmbits formals, per avançar en el procés de normalització.

Durant els anys 80 i 90, sociolingüistes i planificadors lingüístics treballen conjuntament amb la idea que cal intervenir en els usos institucionals de la llengua (les comunicacions *institucionalitzades*), perquè si el català hi avança automàticament, avançarà també en les comunicacions individualitzades; és a dir, els usos personals o no professionals de la llengua (probablement hipervalorant la influència del factor prestigi en el canvi d'actituds lingüístiques). Per això els esforços per a la millora de les competències i els usos lingüístics se centren en les comunicacions corporatives o professionals: les de les institucions públiques, les de les empreses i les d'entitats sense finalitat de lucre. Una mostra d'aquesta col·laboració entre sociolingüistes i administració pública és l'eina **Indexplà**, que serveix per fer una anàlisi de l'ús del català en una organització amb vista a elaborar un pla específic de normalització lingüística en funció d'uns objectius fixats. Aquesta metodologia s'utilitza primer a Catalunya i després s'aplica també a la resta de l'àrea lingüística, i s'exporta a d'altres comunitats com el País Basc o Galícia.

Referència bibliogràfica

En podeu trobar la versió actual, que serveix per analitzar l'ús del català i d'altres llengües dins una organització, a l'adreça: www.indexpla.cat.

En conclusió, durant els anys 80 i 90 la connexió entre la sociolingüística, la planificació lingüística i la política lingüística és especialment intensa, i totes tres evolucionen conjuntament a mesura que les teories s'apliquen i que cal gestionar la realitat des de la responsabilitat d'un govern però també amb les limitacions del marc jurídic i de la *realpolitik*.

A Catalunya, on la interacció entre l'àmbit acadèmic i el polític obté fruits positius[4], progressivament les relacions entre aquests tres nivells es van situant en un enfocament més tecnocràtic i es dilueix la càrrega ideològica d'alguns dels plantejaments inicials. Fins i tot el terme *normalització lingüística* queda relegat, i la nova llei de l'àmbit, aprovada l'any 1998, es dirà Llei de política lingüística. Isidor Marí resumeix així aquesta evolució:

(4)La sociolingüística, la planificació i la política lingüístiques han acabat consolidant la seva presència en els plans d'estudi i en els projectes de recerca de totes les universitats del domini lingüístic.

"La idea de normalització lingüística va presidir l'etapa inicial de les polítiques autonòmiques i va donar nom a algunes de les primeres mesures legislatives, però al cap d'uns quants anys va començar a ser qüestionada, tant externament pels que pretenien que era normal la subordinació del català, com internament pels que trobaven massa imprecisos els objectius de normalitat. Tanmateix, la idea de normalització —com la quebequesa d'*aménagement*— potser reflectia millor que altres el caràcter de procés de canvi protagonitzat pel conjunt de la societat, i afavoria la implicació social.

[...] la dificultat de comprometre tots els agents entorn d'uns mateixos objectius — no sols les institucions públiques, sinó també els grans agents de la societat civil— i la irrupció dels enfocaments liberals van fer que ja a finals de la mateixa dècada dels noranta les idees de normalització i de planificació cedissin el lloc principal al concepte més genèric de política lingüística, que és el nom que va adoptar, per exemple, la nova Llei de política lingüística de Catalunya (1998), que venia a reemplaçar la de normalització de 1983. La política lingüística es manté des d'aleshores com a enfocament predominant, potser amb l'avantatge que explicita la responsabilitat principal de les institucions públiques en l'orientació de la situació sociolingüística, però amb l'inconvenient que pot afavorir la delegació en els poders públics de les responsabilitats dels altres agents de la societat."

Isidor Marí (2011) "De la normalització a la sostenibilitat: els límits de la planificació de l'estatus". *Treballs de Sociolingüística Catalana.La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur* (núm. 21, pàg. 85 i 86).

En altres àrees, i especialment al País Valencià, on la política lingüística duta a terme pels successius governs s'ha definit des de l'àmbit acadèmic com a *contraplanificació lingüística*, els plantejaments de la sociolingüística del conflicte perduraran molt més temps entre els sectors que reivindiquen una actuació clara a favor de la recuperació de la llengua.

Referència bibliogràfica

Miquel Àngel Pradilla (2004). *El laberint valencià: Apunts per a una sociolingüística del conflicte*. Benicarló: Onada.

Idees clau de la relació entre sociolingüística i política lingüística

- Els conceptes de substitució i normalització lingüística són a la base de les primeres polítiques lingüístiques dels governs de l'àrea catalana. Les lleis lingüístiques dels anys 80 ho exemplifiquen.

- Hi ha una contradicció entre la teoria, segons la qual el bilingüisme és una situació inestable que ha d'acabar necessàriament en normalització o substitució, i la pràctica, determinada per una realitat social i per un marc jurídic que fan presentar com a objectiu polític l'equiparació entre català i castellà.

- Els conceptes de distribució funcional dels usos lingüístics, àmbits i normes d'ús i la idea que cal estendre l'ús d'una llengua en els àmbits que tenen prestigi, habitualment formals, estan estretament relacionats amb la planificació lingüística que es fa a l'àrea catalana durant els anys 90.

3. Els conceptes de la psicologia social: intervenir en l'alternança de codi, un *leitmotiv* de les polítiques lingüístiques

Fins ara ens hem referit a les teories que tracten la llengua com a ens abstracte, que pot variar, entrar en contacte amb d'altres, *normalitzar-se* o desaparèixer. Veurem ara una disciplina que treballa en un altre nivell, el de la relació entre les persones (o els grups de persones) i les llengües: la psicologia social.

La psicologia social –especialment en tot allò que es refereix a la tria de llengua i l'alternança de codi– ha proporcionat enfocaments fonamentals per a les polítiques lingüístiques dels governs de l'àrea catalana i d'altres en situacions similars (País Basc, Galícia o el Quebec).

En un context de bilingüisme o plurilingüisme, un dels principals objectius de les polítiques lingüístiques ha estat influir en la tria de llengua dels parlants, tant dels que tenen el català com a L1 com dels que el tenen com a L2, i amb arguments tant instrumentals com simbòlics.

Des del punt de vista instrumental, les polítiques s'han encaminat a ampliar els àmbits d'ús del català cap als àmbits formals o de més prestigi. Des del punt de vista simbòlic, des del primer moment es planteja que el català no és exclusiu de les persones que el tenen com a L1, sinó que és un element inclusiu i integrador de tots els ciutadans. Com hem vist en l'apartat anterior, aquest va ser el missatge principal de les primeres campanyes de sensibilització a Catalunya i les Illes Balears, i s'ha reforçat durant els últims anys –sobretot a Catalunya en el període 2006-2010– amb l'adopció del lema "El català, llengua comuna" en actuacions relacionades amb l'acolliment de la nova immigració.

També des del punt de vista simbòlic, les polítiques lingüístiques han tingut present els conceptes de vitalitat lingüística, estereotips, estatus i solidaritat, i la necessitat de reforçar l'autoestima dels parlants. Per això s'han esforçat a transmetre –almenys a Catalunya– que el català no és una llengua minoritària, sinó que té la dimensió i la vitalitat de moltes llengües estatals europees de demografia similar. La dimensió europea esdevé un referent sobretot a partir de la segona meitat dels anys 90, com es pot veure en l'opuscle El català, llengua d'Europa.

Però si hi ha una teoria provinent de la psicologia social que ha marcat ininterrompudament les polítiques lingüístiques des dels seus inicis fins a l'actualitat és la de l'acomodació lingüística del gal·lès Howard Giles. Partint de la idea expressada per Manuel Sanchis Guarner (València, 1911-València, 1981) que "una llengua no mor perquè no guanye nous parlants, només mor si la deixen de parlar aquells qui la parlen", al llarg dels últims trenta anys l'objectiu més persistent de les polítiques lingüístiques de l'àrea catalana ha estat evitar que els catalanoparlants canviïn de llengua davant d'una persona que creuen que no sap català o que comença una conversa en castellà. D'acord amb els plantejaments de Mollà i Viana (1989), es considera possible trencar les normes convencionals mitjançant unes normes intencionals: per això, intervenir en l'alternança de codi, contra la norma natural de la convergència lingüística en la llengua dominant, ha estat un *leitmotiv* de les actuacions dels governs de l'àrea catalana, que han intentat estendre la pràctica del bilingüisme passiu o bé han recomanat de començar les converses en català amb persones desconegudes, transmetent la idea que cal donar oportunitats a les persones que l'estan aprenent –o que simplement no el tenen com a L1– per poder practicar-lo.

Referència bibliogràfica

Toni Mollà; Amadeu Viana (1989). *Curs de sociolingüística 2*. Alzira: Bromera.

Les campanyes de sensibilització següents, fetes a Catalunya i a les Illes Balears, comparteixen aquest objectiu i contenen missatges destinats a evitar el canvi innecessari de llengua:

Any	Generalitat de Catalunya	Govern de les Illes Balears
1982	El català, cosa de tots	
1985	Depèn de vostè	
1991		No et mosseguis la llengua, parla català
2002		El català, una llengua per a tothom
2003	Tu ets mestre (ajuda'm a parlar en català)	
2005	Dóna corda al català	
2006	El català va amb tu	
2009	Encomana el català	Ajuda'm a parlar en català. No giris la llengua

Nota

En el cas del País Valencià les campanyes no fan aquest plantejament.

El Govern d'Andorra sí que ha utilitzat alguns eslògans relacionats amb l'acomodació lingüística, com "No et tallis", "No l'aparquis" o "Estira'm la llengua".

(5)En podeu trobar materials al web http://www.gencat.cat/llengua de la llengua catalana de la Generalitat de Catalunya.

D'altra banda, ja en el segle XXI es comencen a assajar altres fórmules que podríem anomenar de *microsensibilització* i que recorren a la dinàmica de grups per augmentar l'autoestima dels parlants de català i evitar el canvi sistemàtic de llengua. Un dels principals exemples el constitueixen els Tallers per la llengua[5], iniciativa del psicòleg valencià Ferran Suay, que aviat obté el suport de la Generalitat de Catalunya i és també adoptada per diferents entitats de la societat civil com a estratègia de sensibilització. Aquests tallers consisteixen a

provocar la reflexió de petits grups de persones sobre com es produeix la pèrdua de l'ús d'una llengua en les interaccions comunicatives, a partir de pràctiques basades en jocs de rol.

Però, tot i els múltiples esforços invertits en aquest sentit, les darreres dades disponibles (*Estadística d'usos lingüístics de la població 2008*) indiquen que, a Catalunya, l'acomodació lingüística continua sent una norma d'ús prevalent que diu practicar prop del 80% de la població. Ara bé: entre les persones bilingües, l'acomodació no es dóna només del català cap al castellà, sinó cap a la llengua en què es comença la conversa (sigui el castellà o el català). Aquesta constatació –que com veurem ha estat possible gràcies als estudis demolingüístics– potser influirà en les polítiques lingüístiques del futur.

Idees clau de la relació entre sociolingüística i política lingüística

- Un dels principals objectius de les polítiques lingüístiques ha estat influir en la tria de llengua dels parlants, tant dels que tenen el català com a L1 com dels que el tenen com a L2, i amb arguments tant instrumentals com simbòlics.

- Les polítiques lingüístiques han tingut present els conceptes de 'vitalitat lingüística', 'estereotips', 'estatus' i 'solidaritat' i la necessitat de reforçar l'autoestima dels parlants.

- Intervenir en l'alternança de codi, contra la norma natural de la convergència lingüística en la llengua dominant, ha estat un *leitmotiv* de les actuacions dels governs de l'àrea catalana, que han intentat estendre la pràctica del 'bilingüisme passiu' o bé han recomanat de començar les converses en català amb persones desconegudes.

4. Dels plantejaments de l'ecologia lingüística com a resposta a la gestió de la diversitat... a la diversitat de sociolingüístiques

Fins ara hem vist teories sociolingüístiques que s'apliquen a les polítiques lingüístiques d'unes societats majoritàriament bilingües, amb un objectiu sovint expressat així: "aconseguir que qui ho desitgi pugui viure només en català".

Però a l'inici del segle XXI, la societat catalana ha experimentat canvis rellevants per a la gestió política de les llengües, que obliguen a reformular aquest objectiu. La globalització econòmica, l'evolució de la integració europea, l'augment de la mobilitat de les persones i la revolució de les tecnologies de la informació i la comunicació han impactat significativament tant en la composició sociodemogràfica de la població de l'àrea lingüística catalana com en les expectatives de comunicació de les persones (i l'augment del valor del coneixement de les llengües més esteses) i en les concepcions de les identitats col·lectiva i individual.

Des del punt de vista demogràfic, es consolida un nou cicle de recepció d'immigració que és significatiu quantitativament (a Catalunya en el període 2000-2008 s'incorporen nou-centes mil persones estrangeres a una població inicial de poc més de sis milions i a les Illes Balears i el País Valencià també augmenten extraordinàriament els censats estrangers) i qualitativament (són persones de cultures i llengües inicials diverses). Des del punt de vista tecnològic, les innovacions en l'àmbit de la informació i la comunicació i la progressiva facilitat del transport augmenten exponencialment les possibilitats de mobilitat i interacció de les persones.

La globalització representa reptes per a totes les polítiques públiques, i evidentment per a les polítiques lingüístiques: cal gestionar una societat diversa lingüísticament, treballar per l'acollida i l'arrelament lingüístics de la immigració, afavorir que els ciutadans coneguin les llengües locals i les globals i que, una vegada se sentin plurilingües, no deixin d'usar les llengües locals.

A més, ha quedat superat l'objectiu de recuperar l'ús del català com a principal element simbòlic d'una identitat de resistència[6], associat a la recuperació de la llibertat i la democràcia. El català ja fa unes dècades que forma part del sistema, i així ho percep sobretot la població que l'ha après en l'educació obligatòria. Socialment, la idea de normalització lingüística perd força, perquè una part significativa de la població creu que s'ha arribat a una convivència estable entre català i castellà. D'altra banda, s'han fet presents altres llengües en la vida

(6) **Manuel Castells** (2004). "Globalització i identitat. Una perspectiva comparada". *Idees* (núm. 21). Barcelona.

quotidiana i ha augmentat el valor del poliglotisme, associat especialment al coneixement de l'anglès. Aquesta realitat conviu amb una sensibilitat creixent per al manteniment de la diversitat contra la uniformització associada a la globalització, mentre s'estenen les idees de defensa ecològica i de sostenibilitat, aplicades en principi al medi ambient però també a les cultures i les llengües.

Tant la sociolingüística com la política lingüística s'han d'adaptar a la situació: la primera, per oferir explicacions a nous fenòmens; la segona, per donar respostes a noves necessitats. I durant la primera dècada del segle XXI interaccionen intensament i evolucionen conjuntament.

Ja l'any 1996 Boix i Payrató constaten que la sociolingüística del conflicte ha donat pas a una **diversitat de sociolingüístiques**, i Isidor Marí observa el següent:

Referència bibliogràfica

Emili Boix; Lluís Payrató (1996). "An overview of Catalan sociolinguistics and pragmatics (1989-1996)". *Catalan Review* (núm. IX, pàg. 317-403).

"Durant els primers anys d'aquest segle XXI semblen introduir-se nous conceptes, que connecten amb els enfocaments sorgits amb la mundialització i que són compartits per altres processos de mobilització i d'implicació social altermundista, com les idees de sostenibilitat lingüística i gestió equitativa de la diversitat. Encara és aviat, però, per saber quin lloc ocuparan aquests paradigmes de signe més universalista."

Isidor Marí (2011)

Un dels paradigmes teòrics que ofereix més respostes als múltiples interrogants que plantegen alhora la profunda diversitat local de la nostra societat i les noves necessitats comunicatives globals és el de l'ecologia lingüística o ecolingüística. I les polítiques lingüístiques de l'àrea catalana tenen com a referent destacat el sociolingüista català Albert Bastardas, que en fa un desenvolupament rigorós, realista i operatiu. Bastardas, a partir del plantejament ja conegut de la distribució funcional dels usos lingüístics, elabora nous conceptes com els de *sostenibilitat* i *subsidiarietat* lingüístiques o el de *pluralitat concèntrica*, que resulten útils per a una política lingüística que ha d'abandonar definitivament la idea que la normalitat és el monolingüisme.

D'altra banda, tal com explica Pere Comellas:

"Bastardas subratlla també que és important no perdre de vista els límits de la metàfora ecològica: les llengües no són éssers vius, ni espècies. Les relacions i els processos que estudia la sociolingüística impliquen individus autònoms i conscients. Els humans operem amb significats. És per això que des de la perspectiva ecolingüística de Bastardas, les representacions són fonamentals: 'cal no oblidar que, en el pla dels comportaments lingüístics, el manteniment de les varietats lingüístiques està en funció, en primera instància, dels usos que en facin els parlants. I aquests usos es presenten en tant que convencions socials que van essent adoptades en el marc d'una determinada situació social, política i econòmica i d'unes determinades representacions cognitives que racionalitzen, 'expliquen' i justifiquen les decisions comportamentals adoptades' (Bastardas, 2004: 29)."

Pere Comellas Casanova (2011). "Ecologia lingüística". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 65-72).

Per tant, cal una intervenció política directa per millorar les competències i els usos lingüístics de la població, però també esdevé fonamental la intervenció sobre les ideologies.

Un altre factor que cal tenir compte a l'inici del segle XX és la crisi del concepte de planificació lingüística. D'una banda, la mateixa ecolingüística desconfia críticament dels mecanismes de planificació dels estats. Però de l'altra –atesa la transformació de la societat–, en política es veuen cada vegada menys viables els canvis plantejats de dalt a baix – *top-down*– i cada vegada més imprescindible la implicació de la ciutadania per conduir els canvis de baix a dalt – *bottom-up*. La necessitat de la participació ciutadana en el disseny i la implementació de polítiques públiques es planteja en tots els nivells de govern –local, autonòmic, estatal i europeu– i les polítiques lingüístiques no hi són alienes. Des d'aquesta perspectiva també esdevé fonamental la influència en l'opinió pública i, per tant, la intervenció en les ideologies.

Referència bibliogràfica

Carme Junyent (1998). *Contra la planificació: Una proposta ecolingüística*. Barcelona: Empúries.

Vegeu també

Retornarem sobre aquest punt en l'apartat "La demolingüística i la metodologia de l'anàlisi social: un exemple d'interacció entre la teoria i la pràctica".

Durant la primera dècada del segle XXI les polítiques lingüístiques assumeixen el paradigma de la diversitat i proclamen el valor de la diversitat lingüística. A Catalunya la Generalitat va impulsar Linguamón (2005-2011), un organisme governamental estretament vinculat a l'àmbit acadèmic. Segons el seu web:

"Treballem perquè es reconegui el valor de cada llengua, per facilitar-ne la convivència i cooperem amb especialistes i organitzacions que comparteixen aquests objectius."

L'assumpció de la diversitat implica una evolució ideològica almenys en dues direccions:

- **Del monolingüisme al multilingüisme** (o plurilingüisme). El poliglotisme individual és una necessitat i els conceptes de sostenibilitat i subsidiarietat una eina útil per gestionar la convivència lingüística en el pla local i en els supralocals (estatal, europeu, internacional). Cal assumir que les nostres societats no tornaran a ser monolingües. El document *Viure en català en un context multilingüe. Marc estratègic per a la política lingüística de la societat catalana del segle XXI*, elaborat l'any 2004 per la Generalitat de Catalunya com a full de ruta de la Direcció General de Política Lingüística, és un bon exemple d'aquest plantejament. També en són bons exemples el *Pla d'actuacions urgents en normalització lingüística a les Illes Balears* (2001) i la conferència «La política lingüística com a política social. El paper de les llengües en una societat oberta» pronunciada l'any 2007 per Miquel Pueyo –aleshores secretari de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

- **De l'essencialisme a l'existencialisme**. Es considera que cal abandonar la idea que hi ha una identitat única (o una essència) que conforma la catalanitat: les identitats evolucionen i poden ser plurals o compartides, tant en el nivell col·lectiu com en l'individual. Cal entendre, doncs, que

un català (o mallorquí, o valencià...) no necessàriament ha de ser de raça blanca, ni de religió catòlica, i que no necessàriament ha de parlar català.

"L'actitud estrictament resistencialista a la qual s'ha vist obligada la cultura catalana al llarg de molts períodes de la seva història ha generat una explicable hipersensibilitat per qüestions identitàries, sobretot per qüestions lingüístiques. Aquesta hipersensibilitat és sens dubte comprensible, però en les circumstàncies actuals pot ser sovint contraproduent."

Ferran Sáez Mateu (2010). "La Catalunya del segle XXI: pluralitat i identitat". A: *La Catalunya plural*. Barcelona: Fundació CatDem.

Les conseqüències sociolingüístiques d'aquest enfocament són profundes:

- Cal assumir el castellà (Branchadell 2010, Fabà 2008) com a llengua que, a més d'oficial, és la llengua inicial, pròpia o habitual de la majoria de la població[7].

(7)A Catalunya, això és el que es desprèn de l'Estadística d'usos lingüístics de la població 2008. Aquesta afirmació es pot extrapolar a la resta de l'àrea lingüística catalana inclosa dins l'Estat espanyol, i aplicada al francès o a l'italià, també a la Catalunya del Nord i a l'Alguer.

Referències bibliogràfiques

Albert Branchadell (2010). "Més enllà del català. Els reptes lingüístics de Catalunya". A: *La Catalunya plural*. Barcelona: Fundació CatDem.

Albert Fabà (2008). "Les llengües a Catalunya". A: Emili Boix (coord.). *Els futurs del català. Un estat de la qüestió i una qüestió d'estat*. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona.

- Cal augmentar el poliglotisme dels individus, especialment amb l'adquisició de competències en anglès.

- Cal assumir també les cultures i les llengües de la nova immigració.

Isidor Marí proposa que es posin en pràctica polítiques d'interculturalitat que evitin els riscos de les polítiques multiculturals: una societat culturalment fragmentària (mosaic de grups culturals aïllats entre si) o bé un mestissatge indiscriminat que dissolgui totes les cultures en la dominant. Cal, doncs:

"[...] un compromís explícit entre la societat receptora i la immigració, en el qual

- es reconeix la diversitat cultural com un fet enriquidor per a la societat, els espais públics s'acomoden raonablement a aquesta diversitat i les polítiques públiques lluiten contra les desigualtats que poden anar associades a les diferències culturals, i

- recíprocament, els nous ciutadans es comprometen a assumir el marc institucional democràtic d'autogovern, l'ús de la llengua oficial pròpia com a llengua comuna en els usos públics i una adequació gradual a les pautes culturals de la societat receptora –sense renunciar a la seva identitat d'origen, sinó desenvolupant una nova pertinença complementària.

El més important és que uns i altres assumeixen un objectiu comú de convivència i de construcció d'una nova societat enriquida amb les aportacions de tots els grups culturals i sense trencar la continuïtat de la cultura receptora."

Isidor Marí (2006). *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner Editor.

A Catalunya, el Pacte nacional per la immigració (2008) i la Llei d'acollida de les persones immigrades i retornades a Catalunya (2010) són uns bons exemples de l'aplicació dels plantejaments interculturals en matèria lingüística. En tots dos documents, es fa referència al català com a *llengua comuna*. I és especialment interessant el tractament que en fa el Pacte nacional per a la immigració en el seu eix 3, 'Integració en una cultura pública comuna', que conté com a segon repte 'Fer del català la llengua pública comuna'.

Lectura recomanada

Generalitat de Catalunya (2009). "Un pacte per viure junts i juntes. Pacte nacional per la immigració."

Una altra característica de la sociolingüística dels inicis del segle XXI és la preocupació pels usos interpersonals, és a dir, per l'ús del català en les converses particulars. Aquesta preocupació influeix clarament en la política lingüística del moment, cosa que es pot constatar en les actuacions dels governs de Catalunya i de les Illes Balears. Per exemple, la campanya 'Dóna corda al català', que la Generalitat de Catalunya posa en marxa l'any 2005:

> "Pretén, a més de fer que l'ús de la llengua sigui un fet natural, quotidià i no pas imposat, un seguit d'objectius, com ara potenciar els valors del català com a llengua que facilita les coses, que esborra etiquetes i que afavoreix l'arrelament."
>
> De la mateixa manera, es pretén vincular més intensament els joves i adolescents amb la llengua catalana i incrementar la seva percepció del català com a una llengua transgressora, que serveix per a les activitats d'oci i té una imatge moderna.
>
> En el cas dels nous ciutadans, es promou l'ús de la llengua com a forma d'integració en una societat acollidora, i també que trobin fàcil i estimulant aprendre i parlar català, tant a través de cursos com de converses amb el programa 'Voluntaris per la llengua'".
>
> Text extret de la nota de premsa de la presentació de la campanya, el dia 24 de gener de 2005.

Precisament el programa **Voluntariat per la llengua** és una de les iniciatives més reeixides per incidir en els usos lingüístics interpersonals o particulars, i s'estén ràpidament a tota l'àrea lingüística catalana. Aquesta iniciativa pretén múltiples objectius:

- La millora de la competència lingüística per part de la persona que ho necessita.
- L'adquisició de l'hàbit d'evitar el canvi de codi per part del parlant habitual de català.
- La convivència entre persones de cultures diferents.

Les primeres experiències es van iniciar en centres de normalització lingüística de Catalunya. L'any 2003 les va començar a impulsar la Generalitat i de seguida es van estendre a les Illes Balears, el País Valencià i Andorra.

Voluntariat per la llengua

El programa consisteix a posar en contacte dues persones – l'una parlant habitual de català i l'altra amb una competència lingüística bàsica– perquè, voluntàriament, comparteixin un mínim de deu hores de conversa en català.

Com a conclusió, constatem que tant la sociolingüística com la política lingüística afronten des dels inicis del segle XXI situacions de contacte de llengües d'una intensitat, una densitat i una extensió de magnituds desconegudes. La sociolingüística intenta explicar els fenòmens que s'originen i preveure'n les conseqüències. La política lingüística intenta gestionar, des de la responsabi-

litat de cada govern, una diversitat de vegades desconcertant. Una diversitat que depassa la llengua i que depassa les fronteres territorials, sobre la qual els governs cada vegada tenen menys capacitat d'intervenció directa.

Vegeu també

Veurem alguns dels reptes i necessitats que planteja aquesta situació en l'apartat "La demolingüística i la metodologia de l'anàlisi social: un exemple d'interacció entre la teoria i la pràctica".

Idees clau de la relació entre sociolingüística i política lingüística

- Amb el segle XXI, s'abandona la il·lusió del monolingüisme i s'assumeix el paradigma del plurilingüisme, tant individual (poliglotisme) com social.

- Els conceptes de sostenibilitat lingüística, principi de subsidiarietat, interculturalitat, o la idea que les identitats evolucionen i poden ser múltiples, són rellevants per a les polítiques lingüístiques.

- Atenent les indicacions dels sociolingüistes, s'aborda la intervenció en els usos lingüístics interpersonals. Una de les actuacions més esteses i emblemàtiques és el programa Voluntariat per la llengua.

- La important onada migratòria fa reconsiderar la relació entre llengua i identitat. En un marc multicultural, el català es presenta com a llengua (pública) comuna.

5. El dret lingüístic i la teoria política

A continuació veurem com algunes disciplines específiques, que no formen part estrictament del nucli de la sociolingüística però que hi estan estretament vinculades, influeixen en les polítiques lingüístiques.

Començarem tractant el dret lingüístic i la teoria política, als quals dediquem un mateix capítol perquè els considerem molt relacionats. D'una banda, la legislació lingüística es desenvolupa en un determinat context polític i dins els marcs jurídics autonòmic o local, estatal, europeu i internacional. De l'altra, respon a unes consideracions ètiques o morals sobre el que és legítim regular a través de lleis: fonamentalment –en el nostre context liberaldemocràtic–, quines llibertats es poden restringir i en nom de quins ideals o valors (la igualtat, la solidaritat, la justícia, el pluralisme, etc.). I és la teoria o filosofia política la disciplina que tracta aquestes qüestions.

El dret lingüístic ha estat molt desenvolupat a Catalunya, en relació permanent amb la sociolingüística i amb les polítiques lingüístiques de cada moment[8]. En canvi, en general, els politòlegs catalans no han dedicat una atenció específica a les polítiques lingüístiques i tampoc han acostumat a treballar conjuntament amb els sociolingüistes. La manera com la teoria política ha influït en la política lingüística ha estat, sobretot, a través del desenvolupament del dret lingüístic, és a dir, de les justificacions ètiques o morals on es fonamenten les lleis que regulen el coneixement i l'ús de les llengües.

(8)Un dels principals experts en la matèria, Lluís Jou, fou director general de Política Lingüística de 1996 a 2003 i se li va encomanar la redacció de la Llei de política lingüística de 1998.

Dos exemples

En el liberalisme clàssic la igualtat dels ciutadans s'entén des d'un punt de vista distributiu (bàsicament, com a igualtat de recursos econòmics) i es considera en l'eix igualtat / desigualtat, però la diversitat creixent ha forçat a entendre aquest concepte també des del punt de vista del reconeixement de les identitats culturals, és a dir, en l'eix igualtat / diferència.

El liberalisme entén la llibertat com la no interferència de l'estat en la vida privada de les persones; cal, doncs, establir on hi ha la frontera entre el que és públic i el que és privat, entre el que es pot regular i el que no.

Tant la interpretació del valor de la igualtat com l'establiment de la frontera entre públic i privat són rellevants en les lleis que regulen el coneixement i els usos de les llengües.

Jaume Vernet defineix el dret lingüístic com

"...una disciplina que té com a objecte d'estudi les qüestions derivades de l'existència d'una multiplicitat de llengües en contacte en un territori determinat. Bàsicament, abasta els drets lingüístics dels ciutadans i el règim jurídic de la llengua. Com qualsevol disciplina jurídica, es troba fortament vinculada a un estat en concret. [...] Això fa que el dret lingüístic es desenvolupi més en els països on hi ha un reconeixement d'una pluralitat de llengües en els usos oficials i socials, ja que quan una sola llengua domina totes les relacions, els conflictes romanen soterrats i no es plantegen jurídicament com a tals."

Jaume Vernet i Llobet (coord.) (2003). *Dret lingüístic*. Valls: Cossetània Edicions.

Com hem vist, una de les primeres necessitats dels governs de l'àrea lingüística catalana va ser la regulació jurídica de les llengües. I hi ha un concepte desenvolupat pel dret lingüístic català que resultarà fonamental per a les polítiques lingüístiques, el concepte de llengua pròpia. Aquest concepte, que prové de la Segona República, pren força amb la recuperació de la democràcia, de manera coherent amb la sociolingüística del moment.

Nota

L'Estatut interior de Catalunya de 1933, en l'article 3, afirma que "la llengua pròpia de Catalunya és la catalana".

Tant els estatuts d'autonomia com les primeres lleis lingüístiques de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià defineixen el català –o el valencià– com a llengua pròpia i estableixen que hi és oficial al costat del castellà.

Nota

En el cas de l'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana, la consideració de llengua pròpia per al valencià s'introdueix el 2006.

El fet de designar el català com a llengua pròpia ha permès donar preferència al seu ús en les administracions públiques i en l'educació, i –especialment a Catalunya– ha facilitat l'exigència de l'ús del català en determinats aspectes dels serveis privats (retolació, contractes, etc.). D'acord amb Vernet, la raó és que la condició de llengua pròpia és una motivació intrínseca de l'oficialitat del català (la realitat històrica i social de la comunitat[9]), mentre que el castellà és oficial per un fet extern (la seva oficialitat deriva de ser la llengua preceptiva a l'àmbit estatal). A més –explica Vernet– el concepte de llengua pròpia té un vessant jurídic, prescriptiu, i un vessant descriptiu, històric o sociològic: indica que és la llengua "majoritària del poble de Catalunya" i que és "patrimoni col·lectiu de la comunitat, del poble català".

(9)Aquest mateix concepte ha permès donar preferència a l'ús de l'occità a la Vall d'Aran.

Referència bibliogràfica

Jaume Vernet i Llobet (coord.) (2003). *Dret lingüístic*. Valls: Cossetània Edicions.

Aquestes afirmacions ens condueixen al terreny de la filosofia política. Es tracta de justificacions de l'ús preferent de la llengua catalana que pretenen legitimar els efectes jurídics que se'n deriven: especialment, els drets i deures lingüístics dels ciutadans (establerts per la Llei 1/1998, de política lingüística a Catalunya).

Exemples

El dret d'un ciutadà a ser atès en català a les administracions de Catalunya i a ser atès (entès) en qualsevol establiment privat obert a públic sense que hagi de canviar de llengua.

El deure d'un ciutadà d'acreditar coneixements de català per accedir a un lloc de treball de l'administració, i el d'un establiment privat obert al públic de tenir la retolació fixa almenys en català.

La complexitat rau en el fet que, com explica el filòsof Josep Maria Terricabras, atorgar drets a uns determinats individus (per exemple, per raó de la llengua que volen parlar en determinades situacions) implica restringir la llibertat d'altres individus (els que volen parlar una altra llengua). Per tant, en situacions de contacte de llengües, la legislació lingüística sempre serà coercitiva per a determinats individus. Com diu Branchadell, cal arribar a un consens sobre quines són les mesures coercitives legítimes en una determinada societat, és a dir, aquelles que es poden considerar proporcionades i raonables.

Referències bibliogràfiques

Josep-Maria Terricabras (2003). "El mite de la llibertat d'elecció de la llengua". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 17, pàg. 179-184).

Albert Branchadell (2007). *Una visió alternativa de la nació*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans.

La preocupació per la legitimitat de les polítiques lingüístiques i especialment per la protecció dels drets lingüístics individuals i col·lectius és present des dels inicis en les actuacions dels governs de l'àrea catalana. Ho reflecteix molt bé la manera com es planteja l'objectiu general del Pla general de normalització lingüística de Catalunya:

Objectiu general

La finalitat del Pla general de normalització lingüística és tenir un marc de referència comú per a tots els agents socials implicats en el procés de normalització lingüística, l'objectiu general del qual és arribar a un grau de normalització que, en el marc jurídic actual, es pot resumir en dos punts:

1. Que la llengua pròpia de Catalunya sigui habitualment usada per les institucions públiques i privades en tots els usos públics i s'hi desenvolupi, en condicions de no subordinació, tota l'activitat.

2. Que siguin plenament respectats els drets lingüístics de cada ciutadà de Catalunya pel que fa al desenvolupament de totes les activitats públiques, professionals, culturals, socials o de lleure, sabent que els poders públics protegeixen o emparen l'exercici d'aquests drets, sense conculcar el dret col·lectiu de la comunitat lingüística catalana a la llengua pròpia del territori.

Aconseguir i garantir aquests drets fonamentals, individuals i col·lectius, en el respecte igualitari i recíproc dels drets territorials de totes les comunitats lingüístiques del món i dels drets personals de tots els ciutadans, entenem que ha de ser el fonament democràtic que orienti l'acció dels poders públics, autonòmics, estatals o internacionals.

Pla general de normalització lingüística de Catalunya, 1993 (pàg. 19)

També reflecteix aquesta preocupació el primer informe de la Generalitat de Catalunya sobre l'aplicació de la Llei 1/1998, de política lingüística, fet públic l'any 1999.

Lectura recomanada

És recomanable la lectura de l'apartat 1 d'aquest informe "Els objectius i els fonaments de la política lingüística" (pàg. 5-11).

A l'àrea lingüística catalana, els principals estudiosos que han aplicat la teoria política a la gestió de les llengües han estat Jordi Argelaguet i Albert Branchadell.

Referència bibliogràfica

Jordi Argelaguet i Argemí (1992). *La definició del problema en el cas de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona.

Precisament Argelaguet, en un estudi promogut per la Direcció General de Política Lingüística de Catalunya, constata que la política lingüística s'ha plantejat tradicionalment més aviat des de la perspectiva científica de la sociolingüística que no pas de la ciència política. Segons ell, els partits han tendit a recollir les argumentacions que es fan en el debat científic, i sovint són acadèmics i especialistes en la matèria els qui elaboren les propostes partidistes. Per tant, "el debat no acaba d'entrar a la política i es limita a un àmbit més tècnic i/o científic, són els filòlegs, sociolingüistes o historiadors de la llengua que expressen i contrasten idees, entre les quals hi ha el tema de com fer una política lingüística".

És interessant veure, de la mà d'Argelaguet (1999), com es van gestar políticament les dues lleis lingüístiques a Catalunya. Argelaguet explica que als anys 80 del segle XX, en l'etapa de la transició democràtica a Catalunya, el problema es plantejava a partir de la idea de **recatalanitzar Catalunya**, associada a la recuperació de les llibertats i les institucions democràtiques. En aquest context, la voluntat clara dels partits polítics d'arribar a un consens en matèria de política lingüística va propiciar un acostament de posicions progressiu entre els dos principals partits, PSC i CiU, que inicialment manifestaven dues maneres d'entendre el paper de la llengua a Catalunya, a partir de diferències serioses en el concepte subjacent de nació[10]. Finalment, l'objectiu comú d'evitar la ruptura del país en dues comunitats lingüístiques diferents va fer posar l'èmfasi en l'augment del coneixement de català més que no pas en les garanties d'ús. Amb aquest plantejament es va aprovar la primera Llei de normalització lingüística, l'any 1983.

(10)Una seria la que concep la nació catalana com un 'ésser', i el català seria la principal manifestació del fet diferencial, que transcendeix l'individu. L'altra seria la que considera la nació catalana com a resultat de la convivència de ciutadans lliures i que posa l'èmfasi en el ple respecte a les altres llengües i cultures que conformen aquesta pluralitat canviant (Argelaguet, 1999).

A l'inici del segle XXI es podria parlar d'una certa crisi del concepte *llengua pròpia*, causada d'una banda per aquesta dificultat d'encaix en la teoria liberal clàssica, però també per altres factors com:

- La reinterpretació jurídica que en fa el Tribunal Constitucional en la sentència sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006 –considera que el fet de ser llengua pròpia simplement justifica que també pugui ser oficial però no li dóna cap plus sobre el castellà.

- La complexitat sociolingüística provocada per l'extraordinari augment de la nova immigració a Catalunya.

- La constatació demolingüística que el català no és la llengua de la majoria de la població.

- D'acord amb Kathryn A. Woolard (2007), la necessitat d'allunyar-se del particularisme –l'autenticitat– i avançar cap a l'anonimat, és a dir: deixar d'entendre el català com una particularitat local i presentar-lo com la llengua natural de l'esfera pública.

Així, durant la segona meitat dels anys 90 del segle XX es comença a utilitzar també el concepte *llengua comuna* o *llengua pública comuna*, que la sociolingüística i la política lingüística catalanes importen del Quebec (ja hem vist com s'hi refereix Marí).

A mesura que la diversitat interna es fa més rellevant a causa de l'arribada massiva de nova població, el concepte *llengua* (*pública*) *comuna* permet transmetre que la societat catalana és oberta i acollidora i alhora dóna valor a la llengua que la singularitza. Una llengua que pot compartir amb d'altres l'espai

de la identitat col·lectiva (igual com les identitats individuals cada vegada incorporen més llengües), però que és legítim que pugui ser l'instrument comú de l'espai públic de la comunicació.

Des d'una perspectiva sociopolítica, la llengua singularitzadora és la que permet una integració més plena a la comunitat. I, des d'una perspectiva sociolingüística, convertir-la en llengua comuna és l'única manera de donar espai vital, tant a la llengua (ja que la llengua més singular sol ser la més vulnerable) com als seus parlants (perquè els que la parlen la vulguin continuar parlant i transmetre-la als fills, i perquè resulti atractiva per a nous parlants).

Aquest és el plantejament que en fa la sociolingüística i que adopten els governs de Catalunya i de les Illes Balears. L'exemple més rellevant és, com hem vist, el Pacte Nacional per a la Immigració aprovat a Catalunya el 2008. Però ja l'any 2007 el Pla de política lingüística per a la VIII legislatura, a Catalunya, havia adoptat com a lema 'El català, llengua comuna i de cohesió en una societat moderna, oberta i plural'. I molt precoçment, l'any 2001, el Pla d'actuacions urgents en normalització lingüística a les Illes Balears es proposava aquest objectiu:

Referència bibliogràfica

Podeu trobar un resum del Pla d'actuacions urgents en normalització lingüística a les Illes Balears a la revista *Llengua i Ús*: "Pla de normalització lingüística a les Illes Balears: entre urgències i retards". *Llengua i Ús* (núm. 17, tercer quadrimestre 2001, pàg. 17-23).

> L'objectiu lingüístic d'aquest pla és, a banda de facilitar que progressivament tots els ciutadans de les Illes Balears puguin adquirir coneixements suficients de llengua catalana per poder utilitzar-la amb normalitat, que aquesta recobri les funcions de llengua pròpia; per tant, el repte és fer-la avançar en la recuperació de les funcions que corresponen a les llengües de les societats lingüísticament normalitzades:
>
> - Llengua de comunicació pública habitual entre els ciutadans.
> - Llengua de transmissió dels pares i mares autòctons als fills.
> - Llengua de confluència de les persones que viuen en el territori propi, sigui quina sigui la seva procedència geogràfica i lingüística.
> - Llengua pròpia, i per tant prioritària, de les institucions.
> - Vehicle d'accés als coneixements científics, culturals i lingüístics.
> - Factor de cohesió social i d'identificació col·lectiva.
> - Consideració de patrimoni comú.
>
> Aquest objectiu de fer de la llengua catalana l'idioma comú, és compatible amb la necessitat de capacitar totes les persones en el coneixement de diverses llengües, perquè la normalitat lingüística d'una comunitat no exclou la possibilitat del plurilingüisme dels seus membres.

Ara bé, Albert Branchadell considera que pretendre fer de la llengua catalana la llengua pública habitual, normal, comuna de la nostra societat és irreal, i remarca que "ja hi ha una llengua comuna [el castellà] que garanteix la comunicació entre els catalans: [...] per als interessos de la comunicació, no caldria generalitzar el coneixement d'una llengua allà on ja n'hi ha una de coneixement general".

Referència bibliogràfica

Albert Branchadell (2007). *Una visió alternativa de la nació*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans.

Situats al 2012 –moment d'elaborar aquests materials–, quan podem constatar que el català no és enlloc de la seva àrea lingüística ni la llengua majoritària ni, *de facto*, la llengua comuna, cal més que mai que la sociolingüística, el dret lingüístic i la teoria política aportin conjuntament arguments i estratègies per formular unes polítiques lingüístiques legítimes i eficaces per al foment de la llengua catalana.

Idees clau de la relació entre sociolingüística i política lingüística

- Sociolingüística, dret lingüístic, teoria política i política lingüística s'interrelacionen mútuament.

- La necessitat de gestionar societats cada vegada més diverses en el context polític d'una democràcia liberal planteja conflictes entre els drets individuals i els col·lectius.

- El concepte de llengua pròpia, pilar de les polítiques lingüístiques des dels anys 80, s'ha d'adaptar a un nou context social. Es planteja com a alternativa o com a complement el concepte de llengua (pública) comuna.

6. La perspectiva econòmica de la llengua

Encara que no hagi estat un àmbit en què s'hagin produït intervencions tan directes, ni en la nostra comunitat lingüística ni en d'altres de similars característiques, revisarem alguns aspectes de la relació entre activitat econòmica i política lingüística, i començarem reconeixent que hi ha una forta tendència a relacionar homogeneïtzació lingüística amb disminució de costos, en un món caracteritzat per un gran increment de la mobilitat de les persones i una major circulació de béns i serveis i d'informació. La globalització, en tant que possibilitat de funcionar econòmicament en temps real i a escala mundial, multiplica les possibilitats que els individus es trobin en situacions en què la llengua del seu estat o del seu grup esdevingui inútil. Una opció relativament freqüent és reduir costos en l'intercanvi en la comunicació per la via de l'homogeneïtzació lingüística que, duta al límit, afavoriria la implantació de l'anglès (més ben dit, del *basic English*, un codi lingüístic simplificat que ha perdut connotacions nacionals) com a llengua internacional, mentre que les altres llengües serien considerades barreres a la lliure circulació de capitals.

Ara bé, en sentit contrari, la llengua també és una mercaderia susceptible de valorització en el mercat. L'expressió *glocalització* descriu la contradicció d'haver d'enfrontar-se a un món global que els individus només poden entendre des del seu entorn local. Així doncs, podríem parlar del valor afegit dels béns i serveis que es produeix a conseqüència del tractament de la informació i que és, per definició, una indústria del llenguatge, i tenir en compte que els grups lingüístics també constitueixen mercats de producció i de consum diferenciats i sofisticats. L'Informe Nuffield "Languages: the next generation", redactat al Regne Unit l'any 2000, va posar en evidència que les empreses britàniques tenien una confiança excessiva en l'autosuficiència del seu monolingüisme i que perdien un 20% d'oportunitats de negoci enfront dels competidors que podien atendre els clients en les seves respectives llengües. El Fòrum Empresarial Europeu també ha recomanat formalment als governs i a les empreses que dissenyin estratègies per convertir la diversitat lingüística en un avantatge competitiu. Les dificultats de combinar creixement econòmic i respecte a les particularitats culturals pot ser en part compensada per les polítiques de compres del Govern, subvencions o campanyes publicitàries i també cal tenir en compte que les TIC (tecnologies de la informació i de la comunicació) estan desenvolupant acceleradament recursos (traductors automàtics, reconeixedors de veu i d'altres instruments) que permetran cada cop més gestionar d'una manera més simple i econòmica la diversitat lingüística.

El 30 de novembre de 2004 el Govern de la Generalitat de Catalunya va prendre un acord pel qual introduïa l'ús del català com a condició d'execució dels contractes públics en els casos en què les prestacions fossin objecte del contracte o el seu acompliment guardés una relació amb el que estableix la Llei de

política lingüística de 1998. Aquest acord i la constitució d'una comissió interdepartamental per fer-ne el seguiment havia de permetre utilitzar la capacitat econòmica de l'Administració de la Generalitat per influir en el mercat, reforçar la presència del català en l'activitat socioeconòmica i generar una influència que transcendís l'àmbit de la contractació pública i tingués un efecte en el conjunt de la societat, mitjançant la generació d'una oferta de productes i serveis en català (programari, etiquetatge i manuals d'instruccions, etc.) que també estarien a disposició de la ciutadania.

El règim jurídic que estableix els drets lingüístics de les persones consumidores en les seves relacions amb empreses o comerciants que prestin serveis o comercialitzin productes en l'àmbit territorial de Catalunya es troba establert a la Llei 22/2010, de 20 de juliol, del Codi de consum de Catalunya (que va substituir la Llei 3/1993, del 5 de març, de l'Estatut del consumidor) i a la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística. Ambdues normes regulen els deures dels empresaris i comerciants i precisen els drets de les persones consumidores des del punt de vista de la llengua o les llengües que els agents econòmics han d'emprar en les relacions de consum, d'acord amb el règim de cooficialitat de llengües establert en l'article 34 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006.

D'acord amb el marc estatutari, a la Generalitat li correspon vetllar per la defensa i el foment del català i, entre d'altres estratègies utilitzades, hi ha una dilatada tasca d'assessorament i mediació amb les empreses, a fi de facilitar-los instruments de formació lingüística, estratègies de planificació i eines útils per incrementar la presència del català i la qualitat lingüística dels seus serveis, per exemple a través de recursos com "Plats a la carta", un web per redactar i dissenyar cartes multilingües, traductors automàtics o bé l'eina Indexplà, ja esmentada en un apartat anterior.

Un web de referència

Podeu obtenir-ne més informació al web de la llengua catalana.

L'existència de més d'una llengua no és un problema, sinó una oportunitat en molts sentits i a Catalunya, com en moltíssims altres països del món, no només no constitueix cap limitació, sinó que incrementa la seva singularitat cultural i humana i fa que els catalans plurilingües tinguin una visió més matisada i més tolerant del món. Segons Amado Alarcón, una de les maneres més freqüents de mesurar el valor econòmic d'un idioma és avaluar la recompensa que els immigrants reben pel seu coneixement. Segons un estudi sobre els censos de 1991 i 1996, a Catalunya, parlar i llegir català augmenta les possibilitats d'estar ocupat entre un 2% i un 6%, i si es tracta d'ocupacions de coll blanc, entre un 9% i un 14%. Escriure en català incrementa entre un 6% i un 14% les possibilitats de treballar en serveis, institucions i en l'educació. Ras i curt, segons l'estudi de Di Paolo, l'efecte net de conèixer el català fa pujar entre un 14% i un 15% les rendes del treball, i si es tracta de persones immigrades, una competència elevada en català augmenta els seus ingressos en un 20%. En síntesi, el valor econòmic del coneixement de la llengua catalana seria molt similar al de l'anglès als Estats Units: entre un 14% i un 18%.

Referències bibliogràfiques

Amado Alarcón (2011). "Economia de la llengua". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 19-27.

Antonio Di Paolo (2010). "Els determinants del coneixement lingüístic de la població immigrada: Una aproximació economètrica aplicada al cas del català". *Llengua i Ús* (núm. 47).

Finalment, considerem força interessants les conclusions de l'estudi "Són prou multilingües les empreses catalanes?", impulsat per la Càtedra de Multilingüisme Linguamón-UOC. D'acord amb aquest estudi, moltes empreses petites i mitjanes necessiten suport per a dissenyar i aplicar una estratègia multilingüe. Encara hi ha un 33% de les empreses que actuen a l'estranger que encara no tenen el web en anglès, mentre que el 36,6% de les que actuen a Catalunya i el 49,6% de les que actuen a les Balears i al País Valencià encara no tenen el web en català. Són massa les empreses que no tenen registre dels coneixements lingüístics del personal que recluten i estan insuficientment sensibilitzades pel que fa a la importància de les competències interculturals en la seva activitat.

Idees clau de la relació entre sociolingüística i política lingüística

- La llengua també és una mercaderia susceptible de valoració en el mercat.

- El 30 de novembre de 2004 el Govern de la Generalitat de Catalunya va prendre un acord per introduir clàusules lingüístiques en els contractes públics de béns o serveis que guardessin relació amb allò establert dins la Llei de política lingüística de 1998.

- L'efecte net de conèixer el català a Catalunya fa pujar entre un 6% i un 14% les rendes del treball, i si es tracta de persones immigrades, una competència elevada en català l'augment dels seus ingressos pot assolir el 20%.

7. La demolingüística i la metodologia de l'anàlisi social: un exemple d'interacció entre la teoria i la pràctica

A continuació farem una breu referència a la interacció entre la demolingüística i la política lingüística, que en el cas de Catalunya ha estat intensa des dels inicis del segle XXI i ha resultat fructífera tant per al desenvolupament de la disciplina científica com per a l'aplicació de polítiques públiques.

La demolingüística estudia, des d'una perspectiva macrosociològica, la dimensió, el repartiment i la dinàmica dels grups lingüístics. Els estudis demolingüístics es basen en la recollida i el tractament de dades sobre les llengües de la població. Aquests estudis requereixen un finançament important, i és per això que els impulsors de la recerca demolingüística solen ser les administracions. Els governs necessiten dades empíriques on fonamentar les seves polítiques, i necessiten orientacions científiques per interpretar-les correctament. Alhora, la recerca empírica forneix corpus de dades imprescindibles per al desenvolupament teòric de les disciplines científiques. És a dir, en aquest camp és possible una veritable simbiosi entre la ciència i la política.

Referència bibliogràfica

Joaquim Torres i Pla (2011). "La demolingüística en els territoris de llengua catalana". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 183-192).

Joaquim Torres, en el seu article "La demolingüística en els territoris de llengua catalana" (2011), explica molt bé quina ha estat la relació entre els organismes responsables de la política lingüística a l'àrea catalana: com han promogut la recerca empírica i com han influït en l'evolució de la disciplina.

Un exemple significatiu d'aquesta interacció són les enquestes que els anys 2003 i 2004 va promoure la Generalitat de Catalunya –donant resposta a la demanda d'especialistes i entitats. Es tractava de la primera vegada que es feien enquestes exhaustives sobre usos lingüístics (no només sobre coneixements), i es van poder dur a terme de manera simultània en el conjunt del territori de la comunitat lingüística, per primer cop en la història de la llengua catalana. A Catalunya, les Illes, Andorra, Catalunya del Nord, la Franja i l'Alguer l'estudi va ser pràcticament idèntic i es va denominar "Enquesta sobre els usos lingüístics" (EUL), mentre que al País Valencià l'Acadèmia Valenciana de la Llengua en va realitzar una altra força comparable amb les sis anteriors. Aquesta descripció territorialment detallada de la situació de la llengua catalana va permetre realitzar una primera estimació objectiva del nombre d'usuaris de la llengua catalana, xifrat en 9.118.882 persones que la saben parlar i 11.011.068 que l'entenen. A Catalunya, l'enquesta es va poder repetir l'any 2008, i proporciona les dades més recents sobre usos lingüístics de què disposem en el moment d'elaborar aquests materials.

Des del punt de vista científic, volem remarcar que aquest conjunt d'enquestes ha permès construir nous conceptes que de ben segur seran rellevants alhora per a la recerca i per a les polítiques lingüístiques: la diferenciació entre ***llengua primera*** (L1) i ***llengua segona*** (L2), ***llengua habitual*** o ***llengua d'identificació*** ha permès fer inferències sobre les relacions que els parlants estableixen amb les diverses llengües del seu entorn. D'altra banda, aquestes enquestes –i d'anteriors– han permès determinar el grau d'atracció que té la llengua catalana envers els parlants que no la tenen com a llengua primera però que en canvi l'han adoptat com a llengua habitual o d'identificació, o respecte dels parlants que no la parlaven amb els seus pares però en canvi la parlen amb els seus fills. I també han permès veure que l'acomodació lingüística entre les persones que saben parlar català es fa indistintament cap al castellà o cap al català, segons la llengua en què es comença la conversa.

Encara que, com explica Torres, per diversos motius els organismes acadèmics no han pogut dur a terme encara un desenvolupament teòric i conceptual a l'alçada del desenvolupament empíric, durant els pròxims anys la recerca demolingüística catalana podria situar-se entre les més elaborades del món.

Idees clau de la relació entre sociolingüística i política lingüística

- La demolingüística i la política lingüística interaccionen i es retroalimenten recíprocament.

- La demolingüística catalana és una disciplina que ha desenvolupat recentment conceptes nous com *llengua habitual* o *llengua d'identificació*, i elements de mesura de la capacitat d'atracció de la llengua. Aquests conceptes obren interessants camps de recerca sobre les relacions entre els individus i les llengües del seu entorn.

Resum

Tanquem aquest mòdul amb unes breus reflexions sobre el que la política lingüística pot demanar a la sociolingüística, situats als inicis del 2012.

En primer lloc, les polítiques d'estandardització de la llengua continuen necessitant l'òptica variacionista, i les polítiques d'ensenyament continuen necessitant tenir present la pràctica de la comunicació i el fenomen de la interferència, actualment multiplicat i diversificat proporcionalment a les llengües que parla la població. Recordem només l'exemple dels musclos i els mussols, una interferència poc probable fa uns anys.

En segon lloc, creiem que la psicologia social és extraordinàriament necessària per fornir informació sobre com es comportaran, en un futur proper, uns individus que s'esperen políglotes (en català, castellà, anglès i altres llengües) i són, doncs, capaços d'utilitzar diverses llengües en diferents ocasions. Què és el que pot fer més atractiva la llengua local? Com es poden generar lligams emocionals i compromisos individuals amb les llengües demogràficament (i políticament) més febles?

És probable que en els propers anys es tendeixi a emfasitzar progressivament els drets individuals i les tries de les persones que, com a ciutadans, volen gaudir de llibertat i d'igualtat en una determinada comunitat política (o en les diverses comunitats polítiques sobreposades a les quals pertanyen). Els teòrics liberals coincideixen en el fet que no es pot obligar un individu a mantenir una llengua si ell no hi està interessat, per molt que la possible desaparició d'una llengua sigui una pèrdua cultural de gran magnitud. Per tant, és important aprofundir en el coneixement dels factors que poden influir en les tries individuals, sobretot quan parlem de l'àrea lingüística catalana, que –exceptuant el cas d'Andorra– està repartida entre comunitats polítiques amb nivells limitats d'autogovern.

Les teories relacionades amb l'ecologia lingüística –i especialment els principis de sostenibilitat i subsidiarietat proposats per Albert Bastardas– donen pautes útils per organitzar les llengües de manera que les llengües locals conservin usos preferents en l'àmbit local que, des del punt de vista polític, es correspondria amb el de la comunitat autònoma. Però la complexitat de la convivència lingüística entre individus en principi políglotes, ciutadans d'una comunitat autònoma, d'un estat i de la Unió Europea –i en alguns casos amb vincles amb una altra comunitat culturalment llunyana– requereix un consens sobre com aplicar-les.

Com ja hem comentat, actualment les persones de llengua primera catalana no són la majoria de la població. En bona part dels territoris, les persones capaces de comunicar-se amb relativa comoditat en català sí que són majoria, però sempre hi ha una altra llengua (el castellà, el francès, l'italià...) de coneixement més general entre la població. Per tant, aplicar pautes com les que suggereix Bastardas implicarà sempre renúncies per a una part significativa dels ciutadans. D'altra banda, el fet que l'enfocament de les polítiques pensades de dalt a baix (en les quals s'incloïa en bona part la planificació lingüística) hagi estat desplaçat per enfocaments més participatius fa que l'opinió dels ciutadans cada vegada sigui més important.

Creiem que, en els propers anys, les diverses disciplines que formen part de la sociolingüística haurien de treballar en aquesta direcció: aportant dades, arguments i estratègies per suscitar allò que els politòlegs anomenen una voluntat reflexiva entre els ciutadans. És a dir, una voluntat que no sigui fruit directe de la defensa dels interessos estrictament individuals, sinó fruit de la reflexió sobre altres valors importants per a les nostres societats, com la igualtat d'oportunitats, la justícia, la solidaritat o el pluralisme.

El repte és aconseguir, no només una política lingüística justa per a la majoria de ciutadans en condició de parlants d'una determinada llengua, sinó una política lingüística que obtingui el consens de la majoria de ciutadans. Mantenir (o recuperar, si és el cas) aquest consens serà més fàcil si la sociolingüística hi contribueix amb les seves aportacions teòriques.

Exercicis d'autoavaluació

1. El terme *normalització lingüística*:

a) Forma part de la denominació de les primeres lleis lingüístiques de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià.
b) Implica com a objectiu polític la substitució lingüística del castellà pel català.
c) Implica com a objectiu polític la plena igualtat entre català i castellà.

2. Expliqueu en quin sentit les polítiques lingüístiques de l'àrea catalana s'han fet ressò de la teoria de l'acomodació lingüística de Giles i han intentat influir en les tries lingüístiques dels parlants.

3. A l'inici del segle XXI, l'impacte de la globalització de les comunicacions i l'arribada massiva de nova població provoquen:

a) La substitució de la idea de normalització lingüística per la de la promoció de la diversitat lingüística.
b) L'adopció d'un enfocament multicultural tendent al mestissatge entre tots els grups lingüístics.
c) L'adopció d'un enfocament de sostenibilitat lingüística en què les llengües locals mantinguin usos preferents.
d) La substitució del concepte de llengua pròpia pel de llengua comuna.

4. El terme *demolingüística*:

a) Fa referència a la llengua del poble.
b) És el terme amb què es denomina l'estudi, des d'una perspectiva macrosociològica, de la dimensió, el repartiment i la dinàmica dels grups lingüístics.
c) S'utilitza per referir-se a l'encaix entre els drets individuals i els drets col·lectius.

5. Expliqueu breument què significa que la llengua sigui una mercaderia susceptible de valorització en el mercat.

6. Té algun efecte econòmic o laboral el coneixement del català, a Catalunya?

a) No. El coneixement de llengües estrangeres és més important.
b) És possible que sí, però no s'ha avaluat mai.
c) Fa pujar entre un 6% i un 14% les rendes del treball, i si es tracta de persones immigrades, una competència elevada en català pot incrementar els seus ingressos fins a un 20%.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c

2. L'objectiu més persistent de les polítiques lingüístiques de l'àrea catalana ha estat evitar que els catalanoparlants canviïn de llengua davant d'una persona que creuen que no sap català o que comença una conversa en castellà. Han intentat estendre la pràctica del 'bilingüisme passiu' o bé han recomanat de començar les converses en català amb persones desconegudes, transmetent la idea que cal donar oportunitats a les persones que l'estan aprenent -o que simplement no el tenen com a L1- per a poder practicar-lo. Amb aquest objectiu han dut a terme grans campanyes mediàtiques de sensibilització, iniciatives com el Voluntariat per la llengua i experiències de sensibilització a petita escala basades en dinàmiques de grup.

3. c

4. a

5. Podríem parlar del valor afegit dels béns i serveis, a conseqüència del tractament de la informació, i tenint en compte que els grups lingüístics també constitueixen mercats de producció i consum diferenciats i sofisticats.

6. c

Glossari

acomodació lingüística *f* Mecanisme pel qual, d'acord amb la teoria de Giles (1973), els parlants de varietats lingüístiques en contacte modifiquen la seva varietat en funció de les actituds i els objectius que tenen: de forma convergent, és a dir, assemblant-se progressivament als interlocutors (convergència lingüística), o de forma divergent, diferenciant-se'n progressivament (divergència lingüística).
en linguistic accommodation

alternança de codi *f* Estratègia de comunicació consistent a alternar elements de dues o més llengües o varietats lingüístiques, en funció de la situació, del receptor o de la intenció de l'emissor (Blom i Gumperz, 1972).
en code-switching

bilingüisme passiu *m* Comportament de mútua divergència lingüística entre dos interlocutors, segons el qual cadascun usa la seva llengua perquè es comprenen mútuament.
en passive bilingualism

canvi lingüístic *m* Canvi estructural que s'explica per la variació lingüística existent en la societat en un moment donat. També s'anomena *variacionisme*.
en language change

comunicacions individualitzades *f pl* Comunicacions pròpies dels àmbits d'ús lingüístic privats produïdes entre persones particulars (Corbeil, 1980).
en individualized communications

comunicacions institucionalitzades *f pl* Comunicacions habituals dels àmbits d'ús lingüístic públics, corresponents generalment a les organitzacions en què s'estructura una societat contemporània (Corbeil, 1980).
en institutionalized communications

conflicte lingüístic *m* Escenari de contacte lingüístic en què dues o més llengües que estan en una relació de supersubordinació social entren en competició per ocupar àmbits d'ús i assolir una plena normalització; disjuntives de tria de llengua amb què es troben els parlants en un escenari en contextos concrets. Vegeu **normalització lingüística**.
en language conflict

consciència lingüística *f* Conjunt de formes de pensament, creences, motivacions i actituds en relació amb les llengües que configuren uns valors simbòlics per a un determinat individu o grup lingüístic.
en linguistic consciousness

contacte de llengües *m* Ús simultani de diverses llengües, habitualment a causa de la convivència de diverses comunitats lingüístiques en un territori, o bé de l'extensió de llengües de comunicació internacional (com l'anglès), que provoca interferències estructurals entre elles. Vegeu **interferència lingüística**.
en language contact

convergència lingüística *f* Vegeu **acomodació lingüística**.

drets lingüístics *m pl* Drets relacionats amb la llengua, i especialment amb l'ús de la llengua d'elecció. Poden ser individuals (quan és un individu qui els pot exercir autònomament) o col·lectius (quan es refereixen a una comunitat o grup lingüístics).
en linguistic rights

enfocament comunicatiu *m* Enfocament pedagògic per a l'aprenentatge de segones llengües que posa l'accent en la pràctica de les habilitats comunicatives més que en l'adquisició de coneixements gramaticals.
en communicative approach

interferència lingüística *f* Introducció en una llengua de determinats elements fònics, morfosintàctics o lèxics d'una altra llengua amb la qual està en contacte.
en linguistic interference

interculturalitat *f* Enfocament de les polítiques d'immigració orientat a una intensa relació recíproca entre els grups d'origen migratori i la societat receptora. Es basa en un compromís explícit entre aquests col·lectius, segons el qual es reconeix la diversitat cultural com un fet enriquidor per a la societat i els nous ciutadans s'adeqüen progressivament a la cultura receptora (sense renunciar a la seva identitat d'origen, sinó desenvolupant una pertinença complementària), de manera que no se'n trenca la continuïtat. Pretén evitar els riscos de les polítiques multiculturals: una societat culturalment fragmentària o bé un mestissatge indiscriminat que dissolgui totes les cultures en la dominant.

en interculturality

L1 *f* Vegeu **llengua primera**.

L2 *f* Vegeu **llengua segona**.

llengua primera *f* Llengua que l'individu ha après a casa, de petit. Se sol abreviar com a L1.
en first language

llengua segona *f* Llengua que l'individu ha après després de la llengua primera. Se sol abreviar com a L2.
en second language

llengua comuna *f* Llengua compartida pels membres d'una comunitat política, que és usada en l'esfera pública i, d'acord amb la majoria de teòrics polítics, permet el funcionament de les institucions democràtiques, l'existència de confiança i solidaritat entre els individus i l'exercici de la ciutadania.
en common language

llengua d'identificació *f* Llengua amb què un individu s'identifica, que configura la seva identitat, o que sent com a pròpia.
en identification language

llengua habitual *f* Llengua que un individu usa en la major part d'interaccions de la seva vida quotidiana.
en usual language

llengua pròpia *f* Llengua que singularitza una comunitat política, amb la qual té vincles històrics profunds.
en own language

estàndard composicional *m* Model de llengua estàndard que integra formes lingüístiques de les diferents varietats dialectals.
en compositional standard

normalització lingüística *f* Procés social i polític en virtut del qual una llengua estén els seus usos a totes les funcions comunicatives de la societat. Antònim de substitució lingüística.
en linguistic normalization

planificació lingüística *f* Intervenció programada sobre les llengües, regulada i controlada per mecanismes juridicoadministratius, i feta amb la intenció d'ordenar el multilingüisme.
en language planning

política lingüística *f* Conjunt d'actuacions d'un govern o d'una institució, conscients o inconscients, ocasionals o programades, que influeixen en el coneixement i l'ús de les llengües en el seu àmbit de competències.
en language policy

pluralitat concèntrica *f* Model de coexistència de les identitats polítiques dels individus basat en la idea que un individu pertany simultàniament a diverses comunitats polítiques (locals, estatals, supraestatals) i que es pot sentir identificat amb totes (per exemple, amb la catalana, l'espanyola i l'europea), de manera que aquestes diferents identitats siguin complementàries i no pas dicotòmiques ni mútuament excloents.
en concentric plurality

sociolingüística *f* Disciplina que estudia les relacions entre fenòmens de caràcter lingüístic i social.
en sociolinguistics

sostenibilitat lingüística *f* Conjunt de condicions que fan possible el manteniment de les llengües locals en el seu entorn geosocial, i que es basen en els principis de subsidiarietat lingüística i de suficiència funcional.
en linguistic sustainability

subsidiarietat lingüística *f* Principi segons el qual les funcions socials que es poden cobrir amb una llengua local, a efectes de comunicació interna, no han de ser exercides per una llengua d'àmbit supralocal.
en linguistic subsidiarity

substitució lingüística *f* Procés mitjançant el qual una llengua és desplaçada per una altra de la pràctica totalitat dels àmbits de la vida ordinària d'una comunitat.

en language shift

suficiència funcional *f* Principi segons el qual una llengua té un conjunt bàsic de funcions socials importants en les quals el seu ús resulta necessari i és possible el desenvolupament i la innovació de la llengua.
en linguistic sufficiency

variacionisme *m* Vegeu **canvi lingüístic**.

Bibliografia

Alarcón, Amado (2011). "Economia de la llengua". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 19-27).

Areny i Cirilo, M. Dolors (2004). "Campanyes i programes institucionals per promoure l'ús de la llengua". *Butlletí Cercle XXI* (núm. 2).

Argelaguet i Argemí, Jordi (1992). *La definició del problema en el cas de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya* [estudi promogut per la Direcció General de Política Lingüística]. Barcelona.

Argelaguet i Argemí, Jordi (1999). *El procés d'elaboració de la Llei de política lingüística*. Barcelona: Mediterrània.

Arnan, Neus i altres (2009). *De la consciència a la conducta. L'experiència de Tallers per la Llengua*. Barcelona: Edicions 7dquatre.

Bastardas Boada, Albert (2005). *Cap a una sostenibilitat lingüística*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis i Angle Editorial ("Idees. Assaig Breu").

Bastardas Boada, Albert (2007). *Les polítiques de la llengua i la identitat a l'era "glocal"*. Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics.

Boix, Emili; Payrató, Lluís (1996). "An overview of Catalan sociolinguistics and pragmatics (1989-1996)". *Catalan Review* (núm. IX, pàg. 317-403).

Branchadell, Albert (1997). *Liberalisme i normalització lingüística*. Barcelona: Empúries.

Branchadell, Albert (2005). *La moralitat de la política lingüística. Un estudi comparat de la legitimitat liberaldemocràtica de les polítiques lingüístiques del Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Branchadell, Albert (2007). *Una visió alternativa de la nació*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans.

Branchadell, Albert (2010). "Més enllà del català. Els reptes lingüistics de Catalunya". A: *La Catalunya plural*. Barcelona: Fundació CatDem.

Branchadell, Albert (2011). "La contribució (escassa i poc reconeguda) de la ciència política a l'estudi de la relació entre llengua i societat". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 55-63).

Castells, Manuel (2004). "Globalització i identitat. Una perspectiva comparada". *Idees* (núm. 21). Barcelona.

Comellas Casanova, Pere (2011). "Ecologia lingüística". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 65-72).

Di Paolo, Antonio (2010). "Els determinants del coneixement lingüístic de la població immigrada: Una aproximació economètrica aplicada al cas del català". *Llengua i Ús* (núm. 47).

Fabà, Albert (2008). "Les llengües a Catalunya". A: Emili Boix (coord.). *Els futurs del català. Un estat de la qüestió i una qüestió d'estat*. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona.

Ferret, Anton i altres (2010). "Aspectes participatius de la campanya 'Encomana el català' 2009". *Llengua i Ús* (núm. 47, pàg. 28-35).

Franquesa i Bonet, E.; Jou i Mirabet, L. (ed.) (2009). *Doble oficialitat i llengua pròpia: dues llengües i un territori. Textos de Josep M. Puig Salellas*. Madrid: Marcial Pons.

Generalitat de Catalunya (2009). Un pacte per viure junts i juntes. Pacte nacional per la immigració.

Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura (1983). *La campanya per la normalització lingüística de Catalunya, 1982*.

Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Lingüística (1993). *Pla general de normalització lingüística*.

Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Lingüística (1999). *Informe sobre l'aplicació de la Llei 1/1998, de política lingüística*.

Generalitat de Catalunya. Secretaria de Política Lingüística (2005). "Dóna corda al català". *Llengua i Ús. Revista Tècnica de Política Lingüística* (núm. 33).

Generalitat de Catalunya. Secretaria de Política Lingüística (2007). *Pla de política lingüística per a la VIII legislatura. El català, llengua comuna i de cohesió en una societat moderna, oberta i plural*.

Generalitat de Catalunya. Secretaria de Política Lingüística i IDESCAT (2008). *Estadística d'usos lingüístics de la població 2008*.

Govern de les Illes Balears (2001). *Pla d'actuacions urgents en normalització lingüística a les Illes Balears*.

Gouvernement du Québec (1996). *Le français langue commune : enjeu de la société québécoise*. Québec : Ministère de la Culture et des Communications. Direction des Communications.

Gumperz, John J. (1982). "Discourse Strategies". *Studies in Interactional Sociolinguistics* (núm. 1). Cambridge: Cambridge University Press.

Izquierdo, Enric (2003). "Les xarxes de coordinació per la normalització lingüística al País Valencià". A: Vicent Martines (coord.). *Llengua, societat i ensenyament* (vol. II). València: Institut Universitari de Filologia Valenciana.

Junyent, Carme (1998). *Contra la planificació: Una proposta ecolingüística*. Barcelona: Empúries.

Marí, Isidor (2006). *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner Editor.

Marí, Isidor (2011). "De la normalització a la sostenibilitat: els límits de la planificació de l'estatus". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 83-94).

Mollà, Toni; Viana, Amadeu (1989). *Curs de sociolingüística 2*. Alzira: Bromera.

Nuffield Foundation (2000). *Languages: the next generation. The final report and recommendations of The Nuffield Languages Inquiry*. Londres: The Nuffield Foundation.

Pardines, Susanna; Torres, Nathalie (2011). La política lingüística al País Valencià. Del conflicte a la gestió responsable. Barcelona: Fundació Nexe.

Plataforma per la Llengua (2008). Manifest "El català, llengua comuna". Barcelona: Plataforma per la Llengua.

Pons Parera, Eva (2011). "El dret lingüístic en l'àmbit català". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 115-124).

Pradilla, Miquel Àngel (2004). *El laberint valencià: Apunts per a una sociolingüística del conflicte*. Benicarló: Onada.

Pueyo, Miquel (1991). *Llengües en contacte en la comunitat lingüística catalana*. València: Universitat de València.

Pueyo, Miquel; Turull, Albert (2003). *Diversitat i política lingüística en un món global*. Barcelona: Editorial UOC.

Pueyo, Miquel (2007). "La política lingüística com a política social. El paper de les llengües en una societat oberta". Conferència pronunciada el 12 de juny a la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona.

Puig Salellas, J. M. (1983). "La doble oficialitat lingüística com a problema jurídic". *Revista de Llengua i Dret* (núm. 1, pàg. 53-78). Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Riera Gil, Elvira (2008). *Ètica política i diversitat lingüística. Per una política lingüística responsable*. Generalitat de Catalunya. Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Riera Gil, Elvira (2011). "La intervenció en les competències, els usos, les ideologies: d''El català, cosa de tots' a 'El català, llengua comuna'". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 155-167).

Sáez Mateu, Ferran (2010). "La Catalunya del segle XXI: pluralitat i identitat". A: *La Catalunya plural*. Barcelona: Fundació CatDem.

Simó, Montserrat; Solé Camardons, Joan; Torrijos, Anna (2006). "Aproximació a l'avaluació de la campanya 'Dóna corda al català' (I)". *Llengua i Ús. Revista Tècnica de Política Lingüística* (núm. 35, pàg. 26-32).

Simó, Montserrat; Solé Camardons, Joan; Torrijos, Anna (2006). "Aproximació a l'avaluació de la campanya 'Dóna corda al català' (i II)". *Llengua i Ús. Revista Tècnica de Política Lingüística* (núm. 36, pàg. 26-35).

Simó, Montserrat; Solé Camardons, Joan; Torrijos, Anna (2007). "Principals resultats de l'avaluació de la campanya 'El català va amb tu'". *Llengua i Ús. Revista Tècnica de Política Lingüística* (núm. 38, pàg. 62-68).

Solé Durany, Joan Ramon (1996). "El concepte de llengua pròpia en el dret i en la normalització de l'idioma a Catalunya". *Revista de Llengua i Dret* (núm. 26, pàg. 95-120). Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Strubell i Trueta, Miquel (1992). "Les campanyes de normalització lingüística de la Generalitat de Catalunya (1980-1990)". *Revista de Llengua i Dret* (núm. 8, pàg. 181-192). Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Strubell i Trueta, Miquel (2011). "Psicologia social". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 169-181).

Terricabras, Josep-Maria (2003). "El mite de la llibertat d'elecció de la llengua". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 17, pàg. 179-184).

Torres i Pla, Joaquim (2011). "La demolingüística en els territoris de llengua catalana". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 21 "La sociolingüística catalana: balanç i reptes de futur", pàg. 183-192).

Vernet i Llobet, Jaume (coord.) (2003). *Dret lingüístic*. Valls: Cossetània Edicions.

Weinreich, Uriel (1953). *Languages in Contact. Findings and problems*. Nova York: Publications of the Linguistic Circle of New York [Reeditat per Mouton (The Hague) el 1963].

Woolard, Kathryn A. (2007). *Legitimant llengües: discursos contraposats a l'entorn del contacte lingüístic*. Conferència organitzada per la Càtedra de Multilingüisme Linguamón-UOC el 13 de juny de 2007.

Llocs web

Ajuntament de l'Alguer

Ajuntament de Perpinyà

Consorci per a la Normalització Lingüística

Consorci per al Foment i l'Ús del Català

Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Lingüística

Generalitat Valenciana. Àrea de Política Lingüística

Govern d'Andorra. Servei de Política Lingüística

Govern de les Illes Balears. Direcció General de Cultura i Joventut. Departament de Llengua

Llengua i Ús. Revista tècnica de política lingüística

Termcat, Centre de Terminologia

Universitat de les Illes Balears. Centre de Documentació en Sociolingüística. Informació sobre campanyes per al foment de la llengua